

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ی برنامه ریزی درسی

عنوان :

بررسی ساختار و ویژگی های برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی
شهرستان الشتر.

استاد راهنما: دکتر علیرضا عصاره

استاد مشاور: دکتر یحیی مهاجر

استاد داور: دکتر حسن ملکی

پژوهشگر:

جواد قلی پور

سال تحصیلی: ۱۳۹۰

چکیده

این تحقیق با عنوان " بررسی ساختار و ویژگی های برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی شهرستان الشتر " انجام گرفته که به منظور بررسی ساختار و ویژگی های برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی شهرستان الشتر انجام شده است. روش این تحقیق توصیفی پیمایشی است و جامعه آماری آن شامل تمام معلمان شهری و روستایی و زن و مرد شهرستان است که ۱۲۰ معلم هستند. نمونه آماری تحقیق شامل ۶۰ معلم، که از طریق نمونه گیری خوشه ای انتخاب شده اند. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته است که به کمک صاحب نظران روایی آن مورد تأیید قرار گرفت و به استفاده از نرم افزار SPSS پایایی آن محاسبه شد که ضریب آلفای کرونباخ ۰.۸۷۴٪ بدست آمد. پرسشنامه شامل ۲۳ سوال است که به ترتیب وضوح عناصر برنامه درسی، ارتباط برنامه درسی با سطوح دیگر، میزان پرورش ابعاد مختلف یادگیرنده، اجراپذیری و توازن برنامه درسی پایه پنجم را می سنجد. از میان دروس پایه پنجم ابتدایی سه درس فارسی، علوم تجربی و ریاضی به عنوان نمونه دروس پایه برای بررسی انتخاب شدند و پس از جمع آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها به وسیله آمار توصیفی و استنباطی در مورد کل پایه بر اساس این سه درس نتیجه گیری شد. نتایج بدست آمده به قرار زیر است:

با توجه به پاسخهای داده شده به سوالات پرسشنامه عناصر برنامه درسی پایه پنجم ابتدایی در حد مطلوب واضح و بدون ابهام بیان شده اند.

اهداف و محتوای برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی با اهداف و محتوای برنامه های درسی پایه های قبلی و بعدی در حد متوسطی ارتباط دارد.

در مورد میزان توجه به پرورش ابعاد مختلف یادگیرنده مشخص شد که برنامه درسی پایه پنجم در حد متوسطی به این موضوع توجه کرده است.

در مورد اجراپذیری برنامه درسی معلوم شد که برنامه درسی پایه در وضعیت متوسط قرار دارد. برنامه درسی در مناطق شهری در حد مطلوب و در مناطق روستایی در حد متوسطی اجرا می شود.

در مورد میزان توازن و تناسب عناصر یادگیری برنامه درسی مشخص شد که این عامل در برنامه درسی در حد بین متوسط و مطلوب رعایت شده است.

کلید واژه ها: برنامه درسی، ساختار و ویژگیهای برنامه درسی، پایه پنجم ابتدایی

تقدیر و تشکر:

حال که به لطف و کرم خدای عزوجل این محمل به سرمنزله رسیده است با دلی سرشار از خضوع، خشوع و مهر و عشق نسبت به ذات اقدس خداوندی وی را شکر و سپاس می گویم که شایستگی تحصیل و پوییدن در راه علم و تحقیق را به من عطا فرمود. همچنین بر خود لازم می دانم که از تلاشها و زحمات بی دریغ اساتید محترم که با این جانب همکاری مستمر داشته اند تشکر و قدر دانی نمایم:

- از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر علیرضا عصاره که راهنمایی و هدایت پایان نامه این جانب را پذیرفته اند، بی نهایت تقدیر و تشکر می نمایم . امیدوارم که شایستگی حفظ سمت شاگردی ایشان را برای همیشه داشته باشم.

- از استاد عزیز جناب آقای دکتر یحیی مهاجر که در امر مشاوره زحمات زیادی را متحمل شدند کمال تشکر و سپاسگزاری دارم.

- همچنین نهایت تشکر و قدردانی را از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر حسن ملکی که قضاوت این کار را به عهده گرفتند را دارم.

تقدیرم می‌کنم به خانواده ام

پدر و مادر مهربانم

که وجودشان امید و روشنی است

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات تحقیق

- ۱..... مقدمه -
- ۲..... بیان مسئله -
- ۳..... ضرورت و اهمیت موضوع -
- ۴..... اهداف تحقیق -
- ۴..... سؤالات تحقیق -
- ۴..... تعریف مفاهیم و واژگان -

فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق

- ۷..... آموزش و پرورش دوره ی ابتدایی -
- ۷..... ویژگیهای دانش آموزان دوره ابتدایی -
- ۸..... اهداف آموزشی دوره ابتدایی -
- ۱۲..... ویژگی ها و اصول حاکم بر برنامه ریزی درسی دوره ابتدایی -
- ۱۳..... مواد درسی و ساعات تدریس هفتگی پایه پنجم دوره ابتدایی -
- ۱۵..... ویژگی های کودکان ۹ تا ۱۲ ساله -
- ۱۶..... روند تحولات برنامه درسی در ایران -
- ۱۸..... اهمیت برنامه درسی -
- ۱۸..... برداشتهای مختلف از برنامه درسی (مفاهیم برنامه درسی) -
- ۲۲..... مبانی برنامه درسی -
- ۲۲..... ۱ - مبانی فلسفی برنامه ریزی درسی -
- ۲۲..... ۲ - مبانی روانشناختی برنامه درسی -
- ۲۲..... ۳ - مبانی جامعه شناختی برنامه درسی -
- ۲۳..... انواع برنامه درسی -
- ۲۴..... رویکردهای اساسی در برنامه درسی -

- ۲۵..... مدل هیلداتبا (تکنیکی).....
- ۲۶..... مدل وین اشتین و فانتی نی (غیر تکنیکی).....
- ۲۶..... نقش معلمان در برنامه درسی.....
- ۲۸..... نقش دانش آموزان در برنامه درسی.....
- ۲۹..... ویژگیهای برنامه درسی.....
- ۲۹..... وضوح.....
- ۳۰..... ارتباط با سایر سطوح.....
- ۳۱..... بسیج همه استعدادها و توانایی ها.....
- ۳۲..... اجراپذیری.....
- ۳۳..... توازن.....
- ۳۴..... عناصر برنامه ریزی درسی (ساختار برنامه درسی).....
- ۳۶..... ۱-اهداف.....
- ۳۶..... ۱-۱- مشخص کردن هدفهای برنامه درسی.....
- ۳۶..... ۱-۲- تنظیم و تدوین مجموعه ای از هدفهای متناسب و متعادل.....
- ۳۷..... ۱-۳- منابع تعیین هدف:.....
- ۳۸..... (۱-۳-۱) یادگیرنده.....
- ۳۹..... (۱-۳-۲) ساختار دانش یا دیدگاه متخصصان.....
- ۳۹..... (۱-۳-۳) جامعه.....
- ۴۰..... (۱-۳-۴) نظام اعتقادی و ارزشی (فلسفه).....
- ۴۱..... (۱-۳-۵) روانشناسی یادگیری.....
- ۴۲..... - طبقه بندی هدفها:.....
- ۴۲..... - حیطة شناختی.....
- ۴۲..... - حیطة عاطفی.....
- ۴۲..... - حیطة روانی - حرکتی.....
- ۴۳..... ۲- محتوا.....
- ۴۳..... ۲-۱- تعریف محتوا.....

- ۴۳..... 2-2 دیدگاه های اساسی در انتخاب و سازماندهی محتوا
- ۴۴..... ۲-۳ ملاک های انتخاب محتوا در برنامه ریزی درسی
- ۴۶..... ۳ - روش تدریس
- ۴۶..... ۳-۱ مفهوم تدریس
- ۴۷..... ۳-۲ انتخاب روش تدریس
- ۴۷..... ۳-۳ انواع روشهای تدریس
- ۴۸..... ۴ - ارزشیابی برنامه درسی
- ۴۸..... - انواع ارزشیابی
- ۴۹..... - کارکردهای ارزشیابی
- ۴۶..... پیشینه ی تحقیق
- ۴۹..... - تحقیقات در داخل کشور
- ۵۳..... - تحقیقات در خارج از کشور
- ۵۳..... - جمع بندی

فصل سوم: روش شناسی

- ۵۵..... - مقدمه
- ۵۵..... - روش پژوهش
- ۵۵..... - جامعه آماری
- ۵۵..... - نمونه آماری
- ۵۶..... - ابزار گردآوری اطلاعات
- ۵۷..... - محاسبه پایایی و روایی ابزار اندازه گیری
- ۵۷..... - مراحل اجرا
- ۵۷..... - روشهای تجزیه و تحلیل داده ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها ۵۹

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری ۷۷

- مقدمه ۷۷

- خلاصه یافته های تحقیق ۷۷

- نتیجه گیری کلی ۸۱

- محدودیت های تحقیق ۸۲

- پیشنهادهای کاربردی ۸۲

- پیشنهادهای پژوهشی ۸۳

منابع ۸۴

- منابع فارسی ۸۴

- منابع لاتین ۸۹

- پیوست ۹۱

فهرست جداول:

شماره جدول	عنوان	صفحه
۲-۱	مواد درسی و ساعات تدریس هفتگی دروس پایه پنجم ابتدایی	۱۳
۲-۲	نام کتاب و تعداد صفحات مواد درس پایه پنجم	۱۴
۴-۱	توزیع فراوانی معلمان نمونه بر حسب جنسیت	۵۹
۴-۲	توزیع فراوانی نمونه بر حسب محل خدمت	۶۰
۴-۳	توزیع فراوانی نمونه بر حسب میزان تحصیلات	۶۰
۴-۴	وضعیت مرتبط بودن مدرک تحصیلی با شغل	۶۱
۴-۵	برآورد حدود میانگین وضوح عناصر برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۲
۴-۶	برآورد حدود میانگین ارتباط اهداف و محتوای برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۲
۴-۷	برآورد حدود میانگین رشد همه جانبه برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۵
۴-۸	برآورد حدود میانگین اجرا پذیر ی برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۷
۴-۹	برآورد حدود میانگین اجرا پذیر ی برنامه درسی در مناطق شهری و روستای با یک خطای استاندارد	۶۹
۴-۱۰	برآورد حدود میانگین توازن عناصر یادگیری با یک خطای استاندارد	۷۱

فهرست نمودارها

شماره نمودار	عنوان	صفحه
۲-۱	ارتباط عناصر برنامه درسی	۳۶
۲-۲	مدل تایلر	۴۰
۴-۱	توزیع فراوانی معلمان نمونه برحسب جنسیت	۵۹
۴-۲	توزیع فراوانی نمونه بر حسب محل خدمت	۶۰
۴-۳	توزیع فراوانی بر حسب میزان تحصیلات	۶۱
۴-۴	وضعیت مرتبط بودن مدرک تحصیلی با شغل	۶۱
۴-۵	برآورد حدود میانگین وضوح عناصر برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۳
۴-۶	برآورد حدود میانگین ارتباط اهداف و محتوای برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۵
۴-۷	برآورد حدود میانگین رشد همه جانبه برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۷
۴-۸	برآورد حدود میانگین اجرا پذیر ی برنامه درسی با یک خطای استاندارد	۶۹
۴-۹	برآورد حدود میانگین اجرا پذیر ی برنامه درسی در مناطق شهری و روستای با یک خطای استاندارد	۷۱
۴-۱۰	برآورد حدود میانگین توازن عناصر یادگیری با یک خطای استاندارد	۷۳
۴-۱۱	نیمرخ درس فارسی	۷۳
۴-۱۲	نیمرخ درس علوم	۷۴
۴-۱۳	نیمرخ درس ریاضی	۷۶

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه:

تعلیم و تربیت در همه اعصار مهمترین کار بشر بوده است؛ و فرایندی است منظم و مستمر که هدف آن هدایت و رشد همه جانبه شخصیت فراگیرندگان در جهت شکوفایی استعداد های ایشان (ملکی، ۱۳۸۸: ۱۱). تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش) به دو صورت انجام می گیرد: ۱-آموزش و پرورش رسمی ۲-آموزش و پرورش غیر رسمی.

آموزش و پرورش رسمی^۱: برودی به نقل از شریعتمداری تعلیم و تربیت رسمی را این گونه می داند: در آموزش و پرورش رسمی قصد تعلیم یا عادت دادن یا هر دو واضح است و موسسه ای برای انجام وظیفه تشکیل می شود. از نظر برودی مؤسسات تربیتی، کودکانستان، دبستان، دبیرستان و دانشگاه وظیفه تربیت رسمی افراد را بر عهده دارند (شریعتمداری، ۱۳۷۲، ۷۸). این مؤسسات توسط دولت ایجاد شده و تا حدودی اهداف و برنامه های آنها هماهنگ و یکسان می باشند. در این نوع مراکز تدابیری برای تحقق امکانات بالقوه افراد در نظر گرفته شده است. که البته تحقق این قوا بستگی به شرایط زمان و مکان برنامه دارد این نوع آموزش و پرورش زیر نظر مربیان انجام می گیرد (ندیمی، ۱۳۷۲: ۱۴).

آموزش و پرورش غیر رسمی: چون موضوعات و مطالب آموختنی در اطراف ما زیاد هستند، لذا انسان قادر است در خارج از مدرسه مطالبی را فراگیرد. و نیز می تواند درباره آنچه که می بیند یا می شنود و یا از حواس مختلف درک می کند به تفکر بپردازد. در این نوع آموزش و پرورش بخشی از امکانات بالقوه افراد آن هم به صورت تصادفی و فقط باقتضای عوامل محیطی به فعل در می آیند و مورد بهره برداری قرار می گیرند (همان). استمرار و بقای هر جامعه ای مستلزم آن است که مجموعه باورها، ارزش ها، گرایش ها، دانش ها، و مهارت های آن به نسل های جدید منتقل شود. ساخت کار یا وسیله این انتقال آموزش و پرورش است (علاقه بند، ۱۳۸۴: ۲۵).

یکی از مهمترین مقاطع تحصیلی دوره ابتدایی است و از پر جمعیت ترین مقاطع تحصیلی به شمار می رود. در حال حاضر مدت تحصیل در این دوره پنج سال و سن ورود به آن حداقل شش سال تمام تعیین شده است (آقازاده، ۱۳۸۶: ۵۸).

اهداف یا وظایف رشدی این دوره عبارتند از: ۱- توسعه نظر صحیح درباره ی خود به عنوان یک موجود رشد کننده ۲- طرز به سر بردن با دیگران، ایجاد رفاقت و انتخاب رفیق و توسعه ی یک شخصیت اجتماعی ۳- یادگیری مهارت های اساسی در خواندن، نوشتن و حساب کردن آنقدر که فرد بتواند در جامعه بسر برد ۴- رشد مفاهیم و معانی اموری که بچه در زندگی روزمره با آنها سروکار دارد ۵- توسعه و رشد یک قوه ی درونی که امور اخلاقی را

¹ -formal education

تحت نظر قرار دهد، احترام به قوانین اخلاقی و توسعه ی مقیاس عقلی جهت ارزش ها ۶- یادگیری نقشی که به عنوان یک فرد مذکر یا مونث از لحاظ اجتماعی به عهده ی افراد است ۷- اجرای استقلال شخصی ۸- رشد و توسعه ی تمایلات نسبت به گروه ها و مؤسسات اجتماعی (شریعتمداری، ۱۳۸۸، ۱۵).

آموزش و پرورش دوره ی ابتدایی نقطه شروع حرکت طولانی و مهم زندگی انسان است. چنانچه به برنامه ریزی این مرحله از آموزش به خوبی توجه شود و برنامه ها با اصول و معیارهای صحیح به اجرا در آید، گامی بزرگ برای کسب موفقیت های آینده خواهد بود. برنامه های درسی دوره ابتدایی به دلیل اهمیت این دوره در روند تکوین شخصیت فرد و توسعه جامعه از حساسیت ویژه ای برخوردار است. کودک در این دوره دارای ویژگی های خاص بدنی، ذهنی، عاطفی، روانی و اجتماعی است (ذوالقدر، ۱۳۸۵).

برای شکوفایی این ویژگی ها و تحقق اهداف و وظایف رشدی دوره و همچنین وظایفی که نسبت به جامعه بر عهده دوره است باید برنامه ریزی درسی مطلوب داشته باشیم که عبارت است از: پیش بینی و تهیه مجموعه فرصت های یادگیری برای جمعیتی مشخص به منظور نیل به آرمان ها و هدف های آموزش و پرورش است که معمولاً در مدرسه انجام می گیرد (تقی پور ظهیر، ۱۳۸۹، ۴۲).

حاصل یا نتیجه فرایند برنامه ریزی درسی برنامه درسی یا طرح یادگیری است. فرایند یادگیری در هر دوره ی تحصیلی با عوامل مختلف ارتباط دارد. نقش معلم، ارتباط متقابل دانش آموزان، وسایل کمک آموزشی، فضای یادگیری، توانایی های یادگیرنده و محتوای برنامه از جمله عواملی هستند که هر کدام به گونه ای خاص در یادگیری مؤثرند (صافی، ۱۳۸۲، ۵۳). برنامه درسی مجموعه قواعد و ضوابطی است که به مجموعه عوامل و عناصر مرتبط با یادگیری منطق و سازمان می دهد (همان، ۵۴).

بیان مسئله:

انسانها برای یک زندگی سالم، موثر و مفید به قابلیت ها و صلاحیت هایی نیاز دارند که بدون آن صلاحیت ها قادر به ادامه ی یک زندگی انسانی مطلوب نیستند. این صلاحیت ها در دوره ی ابتدایی پایه گذاری می شوند و مهارتهای اساسی زندگی در این دوره به دست می آیند (ملکی، ۱۳۸۹، ۲۰۰). برنامه درسی دوره ابتدایی حاصل فرایند برنامه ریزی درسی این دوره است، که شامل تجاربی است که کودکان از طریق آن به شکوفایی می رسند و در همان زمان یاد می گیرند در ساختن جامعه خوب، کشور خوب و برای بهتر زیستن همگان مشارکت کنند (تقی پور ظهیر، ۱۳۸۷، ۲۲).

اگر برنامه درسی این دوره به نحو مطلوب طراحی نشود و به خوبی کودکان را تربیت نکند سرنوشت و آینده آنها را به خطر می اندازد و به هیچ عنوان نمی توان آن را در مراحل بعدی جبران کرد، اگرچه در دوره های بعدی زمینه و برنامه های مناسبی برای آنها فراهم شود، چون پایه های تربیتی آنها به خوبی بنا نشده است و همچنین برنامه های درسی نامناسب برای دوره ابتدایی موجب بی انگیزگی دانش آموزان برای شرکت در برنامه های مدرسه و افت تحصیلی آنان و ناتوانی در طی کردن مراحل تحصیلی بعدی است. از سوی دیگر برنامه درسی نامناسب باعث از بین رفتن بخش عظیمی از سرمایه ی مادی کشور و به خطر انداختن جامعه می شود چون جامعه را با نسلی روبه رو می کند که از نظر شخصیتی، اجتماعی، شناختی، عاطفی، مهارتی، ارزشی و نگرشی به طور صحیح تربیت نشده است.

با عنایت به مباحث مطرح شده باید برنامه درسی دوره ابتدایی طوری طراحی شود که ضمن رشد همه جانبه دانش آموزان در ابعاد مختلف، زمینه رشد استعداد های آنها را نیز فراهم کند، اما در عمل مشاهده می شود که اهداف برنامه درسی دوره ابتدایی محقق نمی شوند و این کاستی موجب شده است که دانش آموزان به خوبی پرورش نیابند. لذا مسئله اصلی پژوهش بررسی این است که در تدوین برنامه درسی پایه پنجم چقدر ویژگی های یک برنامه درسی مطلوب رعایت شده است یا برنامه درسی پایه تا چه حدی از برنامه درسی نامطلوب فاصله گرفته است، از میان ویژگی های یک برنامه درسی مطلوب ما پنج ویژگی وضوح عناصر برنامه درسی، ارتباط با س طوح دیگر، پرورش جنبه های مختلف یادگیرنده، اجرا پذیری و توازن بین عناصر یادگیری را مورد بررسی قرار می دهیم.

اهمیت و ضرورت تحقیق

بررسی ویژگی های نظام آموزش و پرورش کشورهای مختلف نشان می دهد که آموزش و پرورش دوره ابتدایی در اغلب آنها از اهمیت خاصی برخوردار است و مهمترین دوره تحصیلی به شمار می رود. امروزه ضرورت و نقش آموزش و پرورش دوره ابتدایی را فقط در توسعه ی مهارت ها و قابلیت های شناختی به طور اعم، و آموزش و آماده کردن کودکان برای ورود به مدارج تحصیلی بالاتر خلاصه نمی کنند بلکه آن را به طور اخص عامل و اساس هرگونه تحول آغازین در عرصه رشد و توسعه ی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی می دانند (آقازاده، ۱۳۸۶، ص ۵۸). لذا پژوهش در حوزه ی ساختار و ویژگی های برنامه درسی این دوره، که مسلماً توجه به این ویژگیها کیفیت این دوره را تضمین می کند اهمیت می یابد.

پس می توان گفت که با توجه به اهمیت موضوع ضرورت توجه و بررسی ساختار و ویژگی برنامه درسی دوره ابتدایی بالاخص پایه ی پنجم از پیش نمایان می شود تا ضمن آگاهی از وضعیت برنامه ی این دوره،

آگاهی هرچند جزئی از وضعیت موجود برنامه درسی پایه پنجم حاصل شود تا از این طریق مورد استفاده ی برنامه ریزان درسی، مولفان کتب در تجدید نظرآتی قرارگیرد و به طبع آن برنامه ای مطلوب در این دوره ارائه گردد

اهداف تحقیق:

هدف کلی: بررسی ساختار و ویژگی های برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی شهرستان الشتر.

اهداف جزئی:

۱. بررسی عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) پایه پنجم دوره ی ابتدایی از نظر وضوح و ابهام نداشتن.
۲. بررسی میزان ارتباط اهداف و محتوای برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی با اهداف و محتوای برنامه های درسی پایه های قبل و بعد از خود.
۳. بررسی میزان توجه برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی به رشد ابعاد جسمانی، عقلانی، عاطفی و اجتماعی (تکالیف رشد) دانش آموزان پایه.
۴. بررسی چگونگی اجرای برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی با توجه به امکانات نیروی انسانی و شرایط موجود محیطی.
۵. بررسی میزان تفاوت در چگونگی اجرای برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی با توجه به امکانات نیروی انسانی و شرایط موجود محیطی بین نظرات معلمان مدارس شهری و روستایی.
۶. بررسی میزان توازن و تناسب عناصر یادگیری (اطلاعات و مفاهیم نظری، ارزشها و مهارتهای عملی) در برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی.

سؤالات تحقیق:

۱. آیا در برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) واضح و بدون ابهام بیان شده اند؟
۲. آیا اهداف و محتوای برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی با اهداف و محتوای برنامه های درسی پایه های قبل و بعد از خود ارتباط مناسبی دارند؟

۳. آلی برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی رشد ابعاد جسمانی، عقلانی، عاطفی و اجتماعی (تکالیف رشد) را پوشش می دهد؟
۴. آیا برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی با توجه به امکانات نیروی انسانی و شرایط موجود محیطی به خوبی اجرا می شود؟
۵. آیا بین نظرات معلمان مدارس شهری و روستایی در مورد اجرا پذیری برنامه درسی با توجه به امکانات نیروی انسانی و شرایط موجود محیطی تفاوت وجود دارد؟
۶. آیا در برنامه درسی پایه پنجم دوره ی ابتدایی بین عناصر یادگیری (اطلاعات و مفاهیم نظری، ارزشها و مهارتهای عملی) توازن و تناسب وجود دارد؟

تعریف مفاهیم و واژگان

ویژگی های یک برنامه درسی : ویژگی های یک برنامه درسی مطلوب عبارتند از توجه به همه عناصر برنامه درسی، وضوح، توازن، انعطاف، ارتباط با سایر سطوح، تناسب با مخاطب، بسیج همه استعدادها و توانایی ها، مبتنای بر نیازها، نگاه فرایندی به محتوا، تنوع مواد آموزشی، اجرا پذیری (ملکی، ۱۳۸۸، ۳۶).

تعریف عملیاتی: منظور از ویژگی های برنامه درسی در این تحقیق، عبارتند از وضوح داشتن همه عناصر در برنامه درسی، توازن در عناصر یادگیری، ارتباط با سایر سطوح، بسیج همه استعدادها و توانایی ها، اجرا پذیری برنامه است.

برنامه درسی : برنامه درسی به محتوای رسمی و غیررسمی، فرایند، محتوا، آموزش های آشکار و پنهانی اطلاق می گردد که به وسیله آنها فراگیر تحت هدایت مدرسه دانش لازم را به دست می آورد، مهارت ها را کسب می کند و گرایش ها، قدرشناسی ها و ارزش ها را در خود تغییر می دهد (ملکی، ۱۳۸۵، ۲۶).

تعریف عملیاتی: منظور از برنامه درسی در این پژوهش برنامه درسی فارسی، علوم تجربی و ریاضی پایه پنجم ابتدایی است که برای دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی طراحی شده است.

وضوح: ابهام از آفات یادگیری است. بنابراین اگر در اجزا و عناصر برنامه درسی ابهامی باشد، یادگیری وضع مطلوبی نخواهد داشت. به همین سبب همه مسئولان و دست اندر کاران عرصه برنامه درسی باید درک درست، واضح و همسویی از عناصر برنامه درسی داشته باشند. (ملکی، ۱۳۸۸، ۳۱).

تعریف عملیاتی: منظور از وضوح در این تحقیق، ابهام نداشتن هدفها، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی در برنامه درسی فارسی، علوم تجربی و ریاضی است.

توازن : توازن در برنامه‌دروسی یعنی بین سه عنصر محتوا "مفاهیم"، "فعالیتها" و نیز ارزشها و نگرشها تناسب وجود داشته باشد . اگر هر یک از این سه عنصر به افراط متراکم شوند، سایر عناصر ضعیف می شوند(ملکی.۱۳۸۸.۳۲).

تعریف عملیاتی: منظور از توازن در این پژوهش عبارت است میزان توازن و تناسب در محتوای برنامه درسی فارسی، ریاضی و علوم تجربی پایه پنجم ابتدایی از نظر مهارت های عملی، مفاهیم نظری و ارزشها و نگرشها .

فصل دوم

مبانی نظری و

پیشینه تحقیق

آموزش و پرورش دوره ی ابتدایی

در همه کشورهای جهان، آموزش و پرورش به دلیل نیاز جوامع مختلف، از اهمیتی پایه ای و زیربنایی برخوردار است. ضرورت های زیادی باعث شده است که این نوع آموزش، در برنامه ریزی آموزشی کشورها از نیازهای حتمی و غیر قابل انکار محسوب شود. تقریباً همه کشورهای جهان آموزش ابتدایی را به عنوان یک اصل مهم، همگانی و اجباری پذیرفته اند (مفیدی، ۱۳۸۳، ۱۲۴). به طور خلاصه از نظر مبنا می توان گفت تعلیمات ابتدایی عبارت است از: تعلیم نکات مقدماتی موضوعات مختلف آموزش و پرورش (ندیمی، بروج، ۱۳۷۲).

ویژگیهای دانش آموزان دوره ابتدایی

دوره سوم کودکی از حدود شش سالگی تا یازده سالگی است. در این دوره شخصیت کودک سازمان یافته تر و پیچیده تر می شود و از نظر جسمی و توانایی های ذهنی و اجتماعی تغییرات مهمی در او به وجود می آید؛ از این رو شناخت کودکان دبستانی برای برنامه ریزان درسی و مدیران و معلمان دوره ابتدایی ضرورت دارد. (صافی، ۱۳۸۲، ۴۲). این تغییرات به شرح ذیل آمده است:

- در کاربرد صحیح و سریع اندامهای حسی و حرکتی مهارت کافی کسب کرده است.
- یادگیری مهارت های حرکتی، دقیقتر، سریعتر و پیچیده تر می شود. (همان)
- در دوره دبستان، خودمداری کاهش می یابد. کودک در این مرحله، در صورت قرار گرفتن در یک محیط مناسب، مدرسه مطلوب و آموزگاران ماهر، به تدریج می تواند به حقوق دیگران توجه و آن را رعایت نماید.
- کودک ارتباط عاطفی شدیدی با خانواده خود برقرار می کند. در دوره دبستان، این پیوندها معقول می شوند و او می تواند چند ساعتی دور از آنها، جدا از آنها بماند، بدون اینکه خلأ عاطفی احساس کند. این ویژگی، در رشد عاطفی کودک و هدف آموزش و پرورش که همانا استقلال عاطفی کودکان است، بسیار مهم می باشد.
- کنجکاوی کودک در دوره دبستان، بر خلاف دوره پیش دبستانی که بی هدف بود، هدفمند و جهت دار می شود.
- کودک دبستانی در هنگام مشاهده، به بررسی علل پرداخته، چرایی مسائل را جستجو کرده و به چگونگی فرایندها توجه می کند.
- کودک دبستانی بیش از حد از تخیل دور شده و به واقعیت نزدیک می شود. یکی از ویژگیهای مهم این دوره، کاهش تخیلات است^۱.

^۱ - <http://5dabestani.mihanblog.com/extrapage/dfghd>

دوره دبستان، دوره آرامش قبل از طوفان نام دارد، چون کودک در این مرحله به ثبات و آرامش دست می‌یابد. در این مقطع، شخصیت کودک به تدریج رشد و تکامل پیدا می‌کند و هیچ‌گونه بحران هویت و اختلال عاطفی در کودکان به‌نجار مشاهده نمی‌شود.

سن نه سالگی، سن ظهور استعدادهای مخ‌تلف است. به منظور ظهور استعدادهای کودک، باید او را در معرض فرصتهای یادگیری متنوع قرارداد و کودک را در برنامه‌های مختلف فوق برنامه، از قبیل فعالیتهای علمی، هنری، ورزشی شرکت داد. (همان).

در این دوره کودک دارای حافظه نیرومندی است.

به حرف زدن علاقه فراوان دارد.

قدرت درک مشکلات پیرامون خود را پیدا می‌کند (صافی، ۱۳۸۲، ۴۳).

اهداف آموزشی دوره ابتدایی

در راستای رسالت و مأموریت آموزش و پرورش و جهت‌دهی به رشد همه‌جانبه‌دانش‌آموزان بر پایه تعالیم و دستورات دین مبین اسلام، اهداف دوره ابتدایی به شرح زیر تعیین می‌شود: (دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، مصوب ۶۴۷ جلسه شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۱۳۷۹/۲/۲۹).

اعتقادی

- اصول دین رامی‌داندوبه آن معتقد است.
- خداوندرا دوست دارد و او را بهترین کمک و یاور می‌داند.
- بازندگی انبیاء اولوالعزم به ویژه نبی اکرم (ص) ومعصومین تاحدودی آشناست و آنان رادوست دارد.
- بامعنای معاد آشناست و می‌داند که انسان درکارهایی که انجام می‌دهد نزد خداوندپاسخگواست.
- به اولیاء دین، بزرگان و شخصیت‌های اسلامی احترام می‌گذارد.
- معنای نقلی و تبری رامی‌داند.
- قرآن را از رو می‌خواند و باترجمه برخی از سوره‌ها آشنایی داشته و از حفظ می‌خواند.
- ترجمه بعضی از احادیث ساده رامی‌داند.
- نمازرا به درستی می‌خواند و با احکام ضروری مربوط به نماز و روزه آشنا است.
- نمازهای واجب را با رغبت می‌خواند. (برای دختران)
- افراد محرم و نامحرم را تشخیص می‌دهد و احکام مربوط را رعایت می‌کند.
- با مسائل مربوط به سن تکلیف و تقلید آشنا است و احکام را در حد ضرورت می‌داند و به آن عمل می‌کند. (برای دختران)
- باحلال و حرام آشنا است و احکام مربوط را در حد ضرورت رعایت می‌کند.